

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет культури і мистецтв

Кафедра театрознавства та акторської майстерності

КУРСОВА (БАКАЛАВРСЬКА) РОБОТА
**«СЦЕНІЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ДРАМАТУРГІЇ НА ЛЬВІВСЬКИХ СЦЕНАХ (ВІД 24.02.2022 Р.)»**

Студентки 4 курсу
денної форми навчання
спеціальності 026
«Сценічне мистецтво
(Театрознавство)»
факультету культури і мистецтв
Іванес Анастасії

Науковий керівник – кандидат
мистецтвознавства, доцент
кафедри театрознавства та
акторської майстерності,
С. М. Максименко

Завідувач кафедри:  проф. Б.М.Козак

Національна шкала Відмінно

Кількість балів: 95 Оцінка: ECTS A



Львів – 2024

ЗМІСТ

Вступ	1 – 2
Розділ 1. Сучасна українська драматургія (після 24.02.2022 року): історія (1991 – 2022 роки), сучасна практика (від 24.02.2022)	
1.1 До 24 лютого 2022 року	3 - 6
1.2 Після 24 лютого 2022 року	7 - 14
Розділ 2. «Один день» Лєна Кудасєва (Львівський академічний драматичний театр імені Лесі Українки)	
2.1 Лєна Кудасєва	15 - 16
2.2 Вистава «Один день»	17 - 24
Розділ 3. «Тюбік» Ірина Феофанова (Національний академічний музично-драматичний театр імені Марії Заньковецької)	
3.1 Ірина Феофанова	25 - 29
3.2. Вистава «Тюбік»	30 - 36
Розділ 4. «Атомна русалка» Андрія Бондаренка (Львівський академічний обласний театр ляльок)	
4. 1 Андрій Бондаренко	37 - 42
4.2 Вистава «Атомна русалка».....	43 - 47
Висновки	48 - 50
Джерела.....	51 - 53

Вступ

Темою нашого дослідження є «Сучасні сценічні інтерпретації української драматургії (після 24. 02. 2022 р.)»

Актуальність нашої роботи полягає у тому, що до сьогодні не маємо в українському театрознавстві комплексного аналізу сучасної української драматургії після 24.02.2022 року, а також її інсценізації на львівських сценах.

Об'єктом дослідження є розвиток та реалізація сучасної української драматургії після 24 лютого 2022 року.

Предметом дослідження є інсценізовані твори сучасної української драматургії написаної після 24 лютого 2022 року на сценах Львівського академічного драматичного театру імені Лесі Українки, Національного академічного музично-драматичного театру імені Марії Заньковецької та Львівського академічного обласного театру ляльок.

Для досягнення мети нам необхідно було:

- переглянути вистави Львівського академічного драматичного театру імені Лесі Українки, Національного академічного музично-драматичного театру імені Марії Заньковецької та Львівського академічного обласного театру ляльок.
- опрацювати професійні театрознавчі та журналістські джерела про сучасну українську драматургію періоду 1991 – 2024 років;
- ознайомитись із українською драматургією періоду 1991 – 2024 років;
- прочитати п'єси з репертуару вищезгаданих театрів;
- відвідати фестивалі сучасної української драматургії «Драма.UA» та «Тиждень актуальної п'єси» у Львові, а також лекції «Мислення і аналіз сучасного українського театру» Олени Апчел та «Право на сцену» Люби Ільницької в рамках теоретичної частини першого набору Студії "Хвиля" у Львові;
- дослідити біографію та творчість сучасних українських драматургів Лени Кудасової, Андрія Бондаренка та Ірини Феофанової;

- взяти інтерв'ю у драматурга, режисера, журналіста та педагога Андрія Бондаренка;

У нашій роботі ми використали такі наукові методи дослідження:

- аналіз;
- герменевтика;
- спостереження;
- соціологія;
- семіотика.

Наша робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаної літератури.

У першому розділі ми досліджуємо розвиток та тенденції сучасної української драматургії від початку незалежності України 24 серпня 1991 року до початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року, а також її зміну та реакцію після початку великої війни.

У другому розділі ми аналізуємо творчий портрет драматургині Лени Кудасової та інсценізацію її п'єси «Один день» на камерній сцені у Львівського академічного драматичного театру імені Лесі Українки.

У третьому розділі ми аналізуємо творчий портрет драматургині та сценаристки Ірини Феофанової, а також інсценізацію її п'єси «Тюбік» на камерній сцені Національного академічного музично-драматичного театру імені Марії Заньковецької.

У четвертому розділі ми аналізуємо творчий портрет драматурга, режисера та педагога Андрія Бондаренка та інсценізацію його п'єси «Атомна русалка» на сцені Львівського академічного обласного театру ляльок.

Основний зміст роботи складається з 53 сторінок.

Посилання чи використані джерела складають 21 позицію.

Розділ 1. Сучасна українська драматургія (після 24.02.2022 року): історія (1991 – 2022 роки), сучасна практика (від 24.02.2022)

1.1. До 24 лютого 2020

Драматургія, як один з мистецьких інструментів, завжди була способом текстової рефлексії митців на сучасність, намагалась відповідати на актуальні запитання і всотувала тенденції свого часу. Цей інструмент в тому числі має властивість не тільки виражати крізь себе думки митців, а й фіксувати їх, що дозволяє читачам крізь роки пізнавати світогляд минувших поколінь.

Початком сучасної української драматургії можна назвати період 1991 - 2000 років, адже саме від моменту незалежності України, відбулась низка змін в політичному, економічному та суспільному плані, які впливали на розвиток сучасних мистецьких тенденцій та пошук нових форм словесного вираження митців. У ті часи автори опинилися в такому історичному відрізку, коли комуністичне минуле вже почало втрачати свій вплив, але незалежне майбутнє України було ще зовсім несформоване і нечітке. Гіперінфляція, корупція та переосмислення минулих цінностей стали підґрунтям для формотворення сучасної української драматургії.

Перед драматургією 90-х – 2000-х відкрилась можливість новим драматургам шукати і пропонувати нові сенси, До характерних рис драматургії того часу належить в першу чергу багатство ремарок, прийом «театр у театрі», знаковість назв самих творів та експериментування з жанрами. Яскравими прикладами безпосередньо реалізованих на сценах України авторів можна назвати Ярослава Стельмаха («Синій автомобіль» та «Провінціалки»), А. Дяченко («Актори, актори...», «Закоханий метелик»), О. Ірванець («Маленька п'єса про зраду...» та «Прямий ефір»), А. Крим («Нелегалка» «Фракція»).

Також одною з характерних рис періоду зародження сучасної незалежної української драматургії була відсутність інституту драматургів, тобто наявності професійного спільного осередку та будь-якої школи для письменників, які займаються саме написанням п'єс . Як виняток можна вважати школу А.

Дяченка, але вона не мала чіткої структурованості та постійності, через що багато вихідців цієї школи, хоч і мали спільні риси у написанні своїх текстів, від'єднались від неї вже з перших самостійних робіт, наприклад, С. Щученко («Повернення», «Шляхетний Дон»), Н. Ворожбит, М. Курочкін, Н. Неждана (« І все-таки я тебе зраджу...»), О. Вітер («Сліди вчорашнього піску»). В тому числі була низка драматургів, які почали свій творчий шлях поза цією школою: Ю. Паскар («YQ»), О. Миколайчук («Останній зойк матриархату»), К. Демчук («На виступцях») та інші¹. Усі вони мали тяглисть до створення у своїх текстах окремої реальності, нічим не пов'язаної з дійсністю, яка б існувала за своїми вигаданими законами. Головним у сюжетах авторів стають істинні людські почуття, які мають вплив на хід історії. Автори цього періоду відстоювали право української сучасної драматургії на ще більший експеримент у тексті, а також формували статусність, професійність та впізнаваність нових драматургічних доробків серед театралів.

Проте, у драматургічному полі була низка авторів, яким так і не вдалось знайти широке визнання серед режисерів, а саме: О. Клименко («Двоє обабіч "Мерседеса"» та «Історія кохання на дві дії»), В. Герасимчука («Ангел-хранитель» і «Азартні ігри»), О. Танюк («Авва і Смерть» та «Адам і Хева»), Г. Штоні («Його сіятельство Поет...» «Діти небес»)². Ці тексти не ставились, бо їх автори на той час вже випередили світоглядно українські театри. Адже їх драматургія була тематично і літературно складна, а театри, які вирости на радянській формі, не були готові до таких тем. В тому числі зіграли свою роль у долі цих творів відсутність комунікації та медійності між драматургами, широкою аудиторією і театрами.

Враховуючи попередню ситуацію, відсутність протекції та фінансування з боку держави драматургів, коли театри не були готові до нових творів та піднятих у них тем, драматурги почали шукати шляхи для комунікації. З 2010 року почали виникати драматургічні фестивалі, відкриті як для авторів-початківців, які ніколи не були дотичні до театральної сфери, так і для професійних драматургів. Головною метою цих фестивалів було поширення серед театральних режисерів

та широкої аудиторії нових текстів драматургів, які підіймають у своїх творах актуальні політичні та соціальні проблеми української реальності шляхом читок у провідних театрах України. Серед таких фестивалів можна виокремити щорічний фестиваль Драма.UA від Львівської міської молодіжної громадської організації Мистецької майстерні «Драбина», заснований О. Данчук та О. Пужаковською у Львові 2010 року, фестиваль Тиждень актуальної п'єси заснований А. Майєм, Н. Ворожбит та М. Нікітюк 2011 року у Києві.

До драматургів, чий твори були інсценізовані, можна віднести О. Денисенка («Божественна самотність»), Ю. Рибчинського («Едіт Піаф. Життя в кредит»), Н. Ворожбит, («Щоденники Майдану») Т. Іващенко («Таїна буття», «Спалюємо сміття»), О. Миколайчука («Асо та Піаф») та інші.

Революція Гідності, яка відбувалась в Україні з листопада 2013 року до лютого 2014 року в тому числі спровокувала реакцію сучасних українських драматургів у своїх текстах. Масові студентські протести, озброєний напад на цивільних людей зі сторони збройних сил, а також загибель десятків мирних протестувальників змусило драматургів того часу стати певним інструментом фіксування жорстокості. Такі п'єси як: «Ми, Майдан» Н. Симчич, «Maidan Inferno, або Потойбіч пекла» Н.Нежданої, «Лабіринт» О.Вітра, «Богдан-2014» К. Скорик. Після подій Революції Гідності багато драматургів і драматургинь почали опрацьовувати наслідки ще одної набутої українським суспільством травми крізь уявний світ: «Вертеп» Н. Марчук, «Кицька на спогад про темінь» Н. Неждана, «Циклоп Донбасу» О. Миколайчук-Низовець³.

Також, саме в цей період автори п'єс почали друкуватись у журналі «Дніпро» (2010-2013 роки), антологіях і альманахах: «Сучасна укр драма», «Потойбіч паузи», «Страйк ілюзій», «Коронація слова», серія «Непроза» у видавництві «Фах», де друкувались збірки п'єс В. Діброва, О. Ірваця і О. Бейдермана. Згодом почали з'являться антології сучасних п'єс, таких як: «13 сучасних українських п'єс», «Таїна буття. Біографічна драма», «Майдан. До і після. Антологія

актуальної драми», «Голос тихої безодні та інші голоси. Антологія сучасної української монодрами», «8» та інші.

Також Іриною Гарець був заснований портал-бібліотека сучасної української драматургії «Ukrdramahub», куди усі автори, які займаються написанням п'єс, можуть надіслати свої тексти на публікацію. Такі вихідці з «Ukrdramahub», як Павло Ар'є, Неда Неждана, Наталка Ворожбит стали в подальшому провідними та широко інсценізованими авторами.

Підводячи підсумки сучасної української драматургії до 24 лютого 2022 року, можна виокремити те, що після проголошення незалежності України в 1991 році українські драматурги та драматургині пройшли чималий шлях до відстоювання своїх прав і можливостей реалізації у театрах України, серед театральної аудиторії, а також запустився процес природнього вичленовування українських драматургів від насадженої спадщини тоталітарного режиму радянської влади. Драматурги врешті почали виражати у своїх текстах свою особистість, ламаючи усі канони і обходячи шаблонність драматургічних ходів. Вони трактували те, що бачили довкола, крізь індивідуальне світосприйняття, переводячи проблеми сьогочасності у вигадані світи, де все не піддається стандартній людській логіці. В свою чергу Україна, як держава та українські театральні діячі утворили поле до реалізації нових текстів, їх просуванню та законодавчого захисту. Українська асоціація соціальних працівників ввійшла до міжнародного, в наслідок чого почали утворюватись переклади української драматургії.

1.2. Після 24 лютого 2022 року

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого в країні почалися важкі часи для сучасних драматургів та для цілого українського народу. Більшість театрів України перетворилися у шелтери для біжінців, актори - у волонтерів, а дехто з них стали військовослужбовцями. Зокрема у Львові театрами, які надали свої приміщення для переселенців були: Львівський обласний академічний театр ляльок, Львівський академічний драматичний театр ім. Лесі Українки, Львівський академічний театр імені Леся Курбаса, Національний академічний музично-драматичний театр імені Марії Заньковецької та Львівський академічний обласний музично-драматичний театр імені Юрія Дрогобича.

Серед культурних діячів не раз підіймалось питання чи взагалі мистецтво потрібне під час війни, адже немає нічого важливішого за перемогу і всі сили повинні бути зосереджені саме для цього.

«всі зусилля українських митців — художників, письменників, фотографів, музикантів, режисерів, народних майстрів тощо — спрямувалися на фіксації історичних подій, що відбуваються в Україні, певному документуванні злочинів росіян і рефлексії на всі ці події»⁴.

Професійне театрознавче середовище у Львові також реагувало на повномасштабне вторгнення. Театрознавчий часопис «Просценіум» випустив номер 1-3 за 2022 рік, в якому був присвячений цілий розділ на тему українсько-російської війни «Мистецтво. Війна. Ми», де такі відомі діячі та теоретики театру, як: Ніна Бічуя, Майя Гарбузюк, Ірина Чужина, Світлана Максименко, Михайло Урицький, Олександр Книга, Майя Ілюк, Олег Стефан та Олександр Клековкін писали про свій досвід взаємодії з театром в умовах війни і те, яким чином можливо адаптувати український театр до нових викликів. У культурному об'єднанні артцентрі «Jamfactory» була проведена низка лекцій та воркшопів на тему театру під час війни, а також організація мистецьких програм «Митці у війні», «Навігація».

В цей час українська сучасна драматургія набула оповідної, часто документальної форми. У тексті жанр документалістики означає підхід до написання, що ґрунтується на фактичних подіях, даних та спостереженнях. Документалістичний текст ставить перед собою завдання передати інформацію об'єктивно, без прикрас і підкреслень, які характерні для художніх творів.

«Незважаючи на те, що документальний театр зазвичай намагається відокремити вигадку від правди, представляючи інсценування реальних людей і подій із джерел, які можна перевірити, це також місце, де реальне та імітаційне стикаються та залежать одне від одного»⁵

Тексти сучасних українських драматургів стали схожими на опубліковані особисті щоденники, де автори не позначали навіть імен персонажів. Це прослідковується у таких драматургів, як: Анна Галас «ХРОНІКИ ЕВАКУЙОВАНОГО ТІЛА І ЗАГУБЛЕНОЇ ДУШІ»), Наталія Блок («Наші діти»), Пьотр Армяновський («5000 кроків до миру і справедливості»), Тетяна Киценко («Назвати своїми іменами»). Були також і ті драматурги, які з перших днів війни намагались створити у своїх творах світ з окремими вигаданими персонажами, які переживали ту ж війну у той самий час, що й автори текстів: Ірина Феофанова («10 кілометрів», «Війна, кухня і 8 випадкових людей»), Ніна Захоженко (до війни відома текстами «7 робіт Аліни» та «Копи проти равликів», а під час вторгнення написала «Я норм», «Я, війна і пластикова граната»), Людмила Тимошенко («Моя мама – чайник»). Така ж форма зберігалась у текстах для дітей, які мали на меті підтримати найменших українців та українок у переживанні такого непростого досвіду як війна, надання дітям певних психологічних інструментів для боротьби з панікою, тривогою та страхом, а також ці тексти часто мали просвітницький характер та вчили як треба поводитись у небезпечних зонах, коли ти знаходиш міну і тому подібне. Щоправда оповідна форма часто набувала жанру казки, а персонажами часто ставали тварини, які ховались від ракет, чи втікали від окупації (Олег Михайлова «Дивна весна», Люда Тимошенко і Марина Смілинець «Коти-біженці» та Ірина Гарець «Непеможняшка»).

Значна кількість громадян України виїхала закордон, серед яких була низка режисерів, акторів та драматургів: Тамара Трунова, Стас Жирков, Павло Ар'є, Олег Стефан, Анастасія Косодій, Лена Лягушонкова та інші. Більшість з цих театральних діячів за головну мету своєї творчої діяльності закордоном визначив розповідати іноземцям про війну в Україні саме такою, якою вона є.

«Щоб ті люди, які працюють над виставою і ті, які будуть в залі, зрозуміли, чому Україні важливо допомагати»⁶

Серед таких режисерів, які діяли у Німеччині можна згадати херсонського театального діяча Андрія Мая, який здійснив низку перформативних читань п'єс сучасних драматургів (Німеччина), темою яких була саме війна, а також поставив вистави «Тиша» (безпосередньо про переживання війни в Україні), «Моє майбутнє після війни» (про українських підлітків під час вторгнення) та «Put in process». Київський режисер Станіслав Дорічевський, який поставив «Посібник, як красти і при цьому здаватись милим» (про те, як росія роками привласнювала собі твори мистецтва інших народів). Ще один київський режисер Стас Жирков у Німеччині поставив виставу "News from the past" (де поставив паралель між історією України та Німеччини у 30-40 роках 20 століття) та "Postcards from the East" (про взаємозв'язок двох німців та українців, які познайомились ще в Маріуполі у 2014 році, а зараз зустрілись у 2022).

Серед львів'ян закордоном на театральній сцені широко діяли Роза Саркісян, яка проводила кіно-театральні майстер-класи для українських підлітків у Варшаві, а також поставила вистави «Місто щасливих дітей» (про евакуацію дітей з небезпечних зон) та «**H-Effect**» (поєднує в собі класичні тексти Шекспіра та Мюллера з документальними історіями про війну українських акторів, які грають у цій постановці) (Польща). Олена Апчел, яка виїхала закордон ще до війни, разом з Хеленою Швеґоцькою здійснила соціальний проект для людей з досвідом міграції "NOWI SAŚIEDZI / НОВІ СУСІДИ" (Польща).

Андрій Бондаренко поділяє розвиток сучасної української драматургії після 24 лютого на три хвилі:

«Перша – документальна реакція, хвиля реалізму. Документ відчуттів, через що ми пройшли і що пережили. Друга хвиля – засвоєння досвіду у художній формі, вони намагалися досвід почуттєвий оформити у жанрову форму. Третя хвиля – намагання розповісти про весь цей жах, але не в щоденниковій формі але через містику, абсурд і реалізм передати весь цей кошмар»⁷.

Серед безпосередньо українських драматургів закордоном, які в тому числі отримали низку перекладів своїх текстів про війну різними мовами світу: Анастасія Косодій («Вісім коротких композицій про життя українців для західної аудиторії» та «Як говорити з мертвими»), Ольга Мацюпа («Рибний шлях», «Цвітіння» та «Modus Imperativus»), Лена Лягушонкова (відома до втогнення п'єсою «Мать Горького» про вплив «руського міра» на українське суспільне середовище, поставленою в у німецькому Штутгарті, а вже під час повномасштабного вторгнення стала відомою завдяки тексту «Орден застелених ліжок»)

Власне, спільною характеристикою української драматургії закордоном можна виокремити те, що всі вони беруть за основу документальні тексти українців, які потерпають від війни, або ж складаються з вербатимів безпосередньо самих акторів, які часто у формі театру свідка, на сцені розповідають про свій власний досвід.

Вартує зазначити, що за ці більше як два роки війни українське суспільство мало змогу отримати необхідний час для переживання та адаптації до тих реалій життя, в яких ми всі опинились. За цей період в українському суспільстві почала пропадати разюча світоглядна різниця між Сходом та Заходом України, адже багато людей переїхало жити у західні регіони, втікаючи від небезпеки, а також багато хто з українців з різних куточків країни волонтерили, чи воювали на Сході та Півдні. Відчутно збільшилась впевненість серед громадян у необхідності злагодженої, згуртованої праці на благо армії та економіки, адже відчуття того, що війна закінчиться скоро у більшості людей пропала, отже виникла потреба розраховувати свої сили на «довгу дистанцію». Театри знову повернулись до

своєї мистецької діяльності та почали грати вистави у своїх містах, або ж вони тимчасово «переїхали» до більш безпечних регіонів України та формувались у нові колективи, зокрема у Львові такі як: театр «Варта» (за керівництва Артема Вусика), зібраний в більшості з митців харківського театру «Нафта», харківський театр «Публіцист» (за керівництва Костянтина Васюкова), який у Львові поставив роботу «Вона-війна», заснована на вербатімах українців в різні часи війни. У арт-центрі «Jamfactory» також була здійснена ціла низка театральних проєктів: «Кого чути у справі Бейліса» Лесі Берездецької (реж. Дмитро Левицький) в якій розглядаються репресивні методи роботи країни агресора з медіа, щоб розбурювати суперечки і розкол в українському суспільстві(2023р.); сценічні читання п'єс «Документ без назви», в яких прозвучали тексти Ольги Мацюпи «Рибний шлях» (реж. Світлана Ілюк) та «Вісім коротких композицій про життя українців для західної аудиторії» Анастасії Косодій (реж. Ігор Білиць) (2023 р.); «Фотографії вулиці Січових Стрільців» автор і режисер Дмитро Левицький) про збереження пам'ять про війну на стінах міських вулиць (2023 р.), "Театр болю і [слово видалено як тригер]"(реж. Роза Саркісян), де автори тексту – це самі діячі дійства і є авторами тексту, в якому діляться про свої переживання під час війни(2023 р.); «Уроки музики» на основі родинних та приватних міфологій Марії Сало, Оксани і Ольги Черкашиних (2024 р.); «Клініка зцілення зламаного серця» драматургиня та авторка концепції Вікторії Миронюк (текст – Тетяна Шатілова, Наталія Мазур, Марина Наумчук, Софія Ленартович, Єпіфанова Аліса та Вікторія Миронюк) про досвід пошуку та випробування методів психологічної самостабілізації учасників перформансу. У Національному академічному музично-драматичному театрі імені Марії Заньковецької було започатковано Міжнародний фестиваль сучасної європейської драми «VYS`», де були прочитані такі тексти, як: «Терапії» Біруте Капустінскайте, «Мовчання сирен» Текле Кавтарадзе й Лаури Куткайте, «Кант» Маріуса Івашкявічуса.

В тому числі для драматургів, які залишились в Україні, зі сторони держави була здійснена чи мала кількість театральних-лабораторій та опен-колів від НСТДУ

(«Лабораторія драматургії НСТДУ: як писати про війну», Дискусія «Мистецтво та війна») та фінансова підтримка від УКФ фестивалів («Драма.UA», «Липневий мед») та окремих проєктів.

Цікавим є те, що саме під час повномасштабного вторгнення росії в Україну виникла перша спроба зробити офіційну драматургічну інституцію, театральний заклад у вигляді київського «Театру драматургів», якому, як зазначив один з драматургів цього театру Андрій Бондаренко, передував заснований ним самим гурток сценічної оповідки при Львівському обласному академічному театрі ляльок «Драма Ательє», який здійснював свої зустрічі у Нижньому залі. Власне, до вторгнення «Драма Ательє» займалось закритими дискусіями серед учасників гуртка (часто непрофесійних драматургів) стосовно завдань драматургії, її мистецького поля дії та визначень сценічності-несценічності текстів, а також мало на меті в майбутній перспективі здійснювати читання та обговорення написаних учасниками «Драма Ательє» текстів, проте після 24 лютого 2022 року цей гурток перестав існувати і переформувався у «Театр драматургів», який став текстоцентричним, відкритим полем для реалізації нових драматургічних творів із роботи залученням молодих режисерів на конкурсній основі.

На драматургічному полі після першого року війни можна відслідкувати тенденцію все більшого змішання документальної текстової основи з художньою інтерпретацією, рефлексією цього матеріалу, експериментування з синтезом різних форм мистецького висловлення із театральними засобами, як спосіб усвідомити події війни. Прикладами цього у Львові можна вважати вистави «IMPERIUM DELENDUM EST» та студентську роботу «Слово про похід Ігорів» режисури Дмитра Захоженка, де в першому прикладі відсутня сюжетна драматургія і дійство відбувається на перетині концерту з виконанням українських народних пісень під сучасне аранжування, зачитування текстів Катерина Калитко, Галина Крук, Мар'ян Пирожок. В другому ж випадку за основу взятий текст «Слово про похід Ігорів» Ніни Захоженко (за мотивами «Слово про похід Ігорів (автор невідомий)»), який фрагментарно зачитується на сцені разом з особистими публічними роздумами акторів-студентів стосовно

політичного становища України за різні роки, як вони сприймали війну за свій життєвий досвід, зачитування сну, як аналогію до сну Святослава та імпровізаційної тілесної реакції на найпоширеніші запити у гуглі за 2022-2023 роки.

Одним з прикладів зовсім іншого способу роботи з формою документального театру у поєднанні з художньою інтерпретацією можна назвати перформативну інсталяцію «Хроніки війни, любові та ненависті» за драматургією Марії Ясінської, Сашка Брама та Анастасії Іванес (директор та автор проєктор Сашко Брама) від медіа-театру «Ми». Взнявши за основу відзняті відеоматеріали про історії людей та життя міст у Бородянці, Чернігові, Бучі, Харкові та інших регіонах України, які постраждали від російської окупації, команда медіа-театру написала мистецькі тексти, які зачитувались відкритим прийомом перед глядачем у театрі, як фоновий голос до відео-ряду, що проєктувався на екрані.

У сучасній драматургії також одною із тенденцій можна виокремити роботу з підсвідомим через сни та змішання різних жанрів абсурду, іронії, трагедії, містику та реалізму в одному тексті, як єдиний можливий на даний момент спосіб автору в першу чергу «чесно перед собою» дослідити свої відчуття під час вторгнення росії в Україну. Це прослідковується у текстах Олега Михайлова «Море залишиться», Оксани Гриценко «Молочайник», Наталки Ворожбит «Зелені коридори», Людмили Тимошенко «Історія одного провізора або Малайські панголіни ні в чому не винні».

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року українське суспільство було змушене шукати буквально і переносно нові способи існування. Багато діячів театру обрали нові ролі військових, чи волонтерів, але не на сцені, а у реальному житті. Дехто ж обрав шлях комунікації із закордонною аудиторією та присвятив свій час створенню нових проукраїнських контекстів у Польщі, Німеччині, Чехії та інших країнах Європи. Проте, всім митцям стало зрозуміло, що після 24 лютого нічого більше ніколи не буде так як було.

«В нашій країні кожні десять років відбуваються революції і це ознака того, що мистецтво також повинне змінюватись»⁸

Серед авторів сучасної української драматургії почали з'являтися нові тенденції та хвилі: документалістика, як спосіб закарбувати і не забути нанесені ментальні та фізичні травми; художня інтерпретація зафіксованих подій, чи фактів життя з ціллю рефлексії української дійсності; та художня форма сну, дереалізація, як безпечний інструмент проходження всіх можливих і неможливих реальностей у невідомому та лякаючому майбутньому. У сучасній українській драматургії драматург став в першу чергу людиною з позицією, яка транслює її крізь нові жанрові особливості тексту. Драматург висловлюється у п'єсах про реальність, яку бачить щодня довікола себе, адже вона безпосередньо вирішує хід його життя. Це людина, чиє слово має вагу у суспільстві і вплив такої міри, щоб бути спроможним спонукати громадян України до проактивної громадянської позиції та до взяття відповідальності за власне майбутнє.

Розділ 2. «Один день» Лєна Кудасєва (Львівський академічний драматичний театр імені Лєси Українки)

2.1. Лєна Кудасєва

Лєна Кудасєва - сучасна українська драматургиня родом з Донецька, яка почала свою творчу діяльність у 2021 році текстом «6,5» написаним під час інтенсиву з документального театру від режисера Андрія Мая, що проходив у просторі «Вільна Хата» (м. Краматорськ). Першу освіту вона отримала в Донецькому економічно-гуманітарному інституті (м. Донецьк), потім вивчала психологію у Інституті підготовки кадрів державної служби зайнятості в Україні з 2017 по 2020 роки (м. Київ), проте з початком повномасштабного вторгнення зайнялась волонтерською діяльністю у благодійній організації «Карітас Краматорськ».

Серед опублікованих творів авторки є такі тексти, як: соціальна драма «Комаха» (2021 р.), що розповідає про травматичне, страшне дитинство, оповите самоненавістю та боротьбою з самим собою; трагікомедія для підлітків «Аполлон, перший та єдиний (майже моно майже п'єса для майже підлітків)» (2023 р.) про те, як собака Аполлон зустрічається вперше з війною; драма для дорослих «Чому так Маша Д. не любить запах кавунів» (2023 р.) про дівчинку Машу, яку весь час переслідують невідомі страхи з підсвідомості та забутого минулого; соціальна драма «Один день» (2023 р.).

Тексти драматургині на даний момент перекладені двома мовами: польською та англійською.

Одною з характеристик творчості Лєни Кудасєвої є те, що у своїх творах вона завжди підіймає доволі болючі психологічні теми розлуки, самотності, безконтрольного страху перед невідомим. Усі ці болючі аспекти людського життя авторка, наче скальпелем, акуратно розбирає у своїх текстах, розщеплюючи різні відтінки почуттів. Власне, акцент саме на особистісних почуттях, які складають та змінюють реальність героїв – це ще одна характеристика творчості Лєни Кудасєвої. Після вторгнення росії в Україну у

2022 році у всіх нових текстах авторки присутня тема травматичного досвіду пов'язаного з війною. Будь то тварина, чи людина, абсолютно у всіх вигаданих персонажів є спільна з українцями реальність війни, яку вони, як і самі читачі текстів, усвідомлюють все рівно по-своєму.

Соціальну драму «Один день» вперше було офіційно опубліковано на сайті сучасної української драматургії «UKRDRAMAHUB» в 2023 році. До того ця п'єса була у лонг-листі «АВРОРА» Драматургічна премія міста Бидгощі (2022 р.), шорт-листі «Липневий мед» (2022 р.), шорт-листі «13 Тиждень Актуальної П'єси» (2022 р.) та у 2023 році у шорт-лист ІХ Конкурсу п'єс "Драма.UA", після якого цей текст отримав своє перше широке визнання. Після цього драму було перекладено англійською (перекладачі John Freedman, Natalia Bratus) та поставлено у таких театрах, як: Сумському національному академічному театрі драми та музичної комедії імені М. С. Щепкіна, вистава «Мама. 10 кілометрів» (поєднання п'єс «Один день» Лени Кудяєвої та «Мама. 10 кілометрів» Ірини Феофанової) (режисер Дмитро Некрасов) (прем'єра 3 лютого 2023 року) та у Львівський академічний драматичний театр імені Лесі Українки, вистава «Один День» (режисер Дмитро Захоженко) (прем'єра 16 червня 2023 року).

2.1. Вистава «Один день»

Прем'єра вистави відбулась 16 червня 2023 року на малій сцені театру Лесі.

У виставі діють: Ніна Григорівна — Тетяна Фролова; Максим — Андрій Росчів / Назар Бонящук; Чугайстер — Артур Темченко / Юрій Шоробура.

Режисер – Дмитро Захоженко

Вистава «Один день» - це індастріал-драма, яка розповідає про день з життя звичайної літньої пані Ніни Григорівни. Головна героїня – це одна з тих перехожих, яку можна зустріти на вулицях власного міста, в супермаркеті, чи в парку. Вона старша людина, яка народилась і виросла в Україні, хоч і пам'ятає часи Радянського Союзу, Незалежності України, помаранчеву революцію та Революцію Гідності. Остання ж в 2014 році принесла з собою першу війну, яка відібрала в Ніни Григорівни дім у Донецьку і змусила переїхати подалі від рідного краю. Тепер головна героїня практично скута у стінах власної нової квартири, де її окутують різні стани та емоції: хронічна депресія, апатія, епілептичні напади. Кожного дня вона вертається до спогадів про Донецьк, ментально наче переміщаючись туди. Лише син Максим, який час до часу приїздить до неї і повністю опікується нею, приносить їй розраду і відмовляє від планів вернутись на схід. «Один день» - це вистава про самотність. Самотність у бутті з самим собою, коли реальні речі довкола зникають і замінюються предметами інтер'єру, запахами та пейзажами з минулого, яких уже, мабуть, ніколи й не буде. Самотність у житті з самим собою, коли кожен день відчувається однаковим, а єдиний співрозмовник для себе – це ти сам. І прокидаючись кожного ранку, треба заново придумати заради чого варто жити, щоб наступний день став кращим. День, який переживає під час всієї п'єси Ніна Григорівна – це день до повномасштабного вторгнення росії в Україну: 23 лютого 2022 року.

Основною відмінністю оригінальної п'єси «Один день» Лени Кудасової від сценічного тексту у театрі Лесі є те, що на сцені прозвучав ще й текст з першого розділу одної з книг Старого Завіту у Біблії, а саме: «Ісус Навин». У цьому розділі

Ісус Навин отримує наказ від Бога продовжити завоювання Ханаанської землі, яку обіцяв Аврааму і його нащадкам. Бог обіцяє бути з Ісусом і допомагати йому у всіх його зусиллях. Ісус Навин нагадує народу про обіцяння Бога і закликає їх готуватися до війни та вірити у Божу владу й опіку.

Цей текст на початку вистави з'являється серед нагнітаючих, хаотичних звуків розбивання скла, води, паперу та народної пісні Донеччини «Скажи мені моя ненько», а також сам текст зачитує актор Назар Бонящук у великій, об'ємній масці оленя з великими рогами. Застаючи глядача зненацька, цей текст справляє неабиякий ефект, збуджуючи низку емоцій та занурюючи у загальну атмосферу напруження. Ця атмосфера, створена режисером, асоціює нас з методами «театру жорстокості» Антонена Арто, який змушує аудіальними засобами вернутись глядачу до своєї істинної, первинної емоції, через витіснення болю, жалю крізь театральні засоби⁹.

Проте, зважаючи на сучасний контекст, цей текст промовляє до українців, будуючи доволі прямі паралелі: Ісус Навин закликав ізраїльтян до віри в Бога та впевненості у перемозі, так само як і в серцях кожного воїна на фронті живе віра у перемогу; подібно до того, як народ Ізраїлю готувався до боротьби під керівництвом Ісуса Навина, громадяни України мобілізуються, займаються волонтерством та навіть просто систематично донатять на підтримку своєї країни.

В контексті п'єси, окрім політичних аналогій, які можна зчитати у біблійному розділі, цей доданий текст також розкриває барви особистісної боротьби Ніни Григорівни. Адже головна героїня, як віруюча людина, саме у постаті бога шукає підтримки. Через молитву вона набуває наснагу жити далі і знаходити нові сенси, тому цей розділ зі Святого Письма можна також трактувати як постійний і повторюваний процес пошуку віри та надії. Молитва для Ніни Григорівни це щось необхідне для того, щоб не втратити важливу і невід'ємну частину себе, де б вона не знаходилась. Наче один з тих аутотренінгів, які колись навчив не

психотерапевта, а певно що батьки. Молитва, як спосіб вернутись до себе і до відчуття безпеки.

«На запитання "Що допомагає вам впоратися з невпевненістю в майбутньому?" найбільше респондентів (32,3%) відповіли, що "покладаються на Бога - на все Його воля"»¹⁰

Саме тому вистава «Один день» починається і закінчується текстами зі Святого Письма, створюючи в житті персонажки певний життєвий цикл.

Сценографія Олексія Хорошка повертає у знайому з дитинства квартиру. Чорний кабінет сцени. наповнений ретельно підібраними деталями: набір радянських рибок, з вічно відкритими ротами; старий телевізор, об який треба постукати, щоб він запрацював; вручну сплетений з різних матеріалів коврик; металеве скрипуче ліжко з облізлою фарбою, застелене постіллю з різних комплектів і звісно що велика кришталева люстра, яка є в домі майже в кожній бабусі. Всі речі довкола можна вважати антикваріатом з певним віддыхом радянського періоду. Складається враження, наче глядач прийшов до когось в гості. Власне, цей інтер'єр за все дійство залишається незмінним. Проте, костюми Юлії Рибки-Коваль та Діани Янчук викликають куди більше змішаних почуттів, адже Ніна Григорівна – Тетяна Фролова одягнена у легку білу нічну сорочку, а на лиці в неї білий грим з підкресленими чорними очима та бровами і червоними губами. Ця маска, яку режисер вистави Дмитро Захоженко дає Ніні Григорівній стає певним способом відсторонення персонажки від себе. Адже коли вона у цій масці, то розповідає глядачем гарну, різнобарвну історію свого життя, але коли маска починає ламатись в наслідок епілептичних нападів, раптом аудиторія зустрічається ці справжніми, часто алогічними почуттями Ніни Григорівни, які вона приховувала за гримом. Разом з нею весь час на сцені присутній інший персонаж, доданий режисером Дмитром Захоженком – Олень. Олень часто сприймається як символ природи та лісів. У деяких культурах олень може вважатися духовним символом, представляючи мудрість, внутрішню силу або

спокій. В християнській вірі олень був одним з тих, кому пощастило справді наблизитись до Бога.

«Переважно під образом оленя мислиться людина, спрагла праведності й духовної єдності з Богом, а отже, й вічного життя, або й саме прагнення душі до праведної віри ...»¹¹

У виставі Олень - це персонаж, який своїми діями витягає з глибокої підсвідомості назовні усі внутрішні страхи та переживання. Коли до Ніни Григорівни- Тетяни Фролової телефонує волонтерка Оля, то її відіграє саме Олень - Назар Бонящук, який у дуже специфічній, плавній пластиці під час діалогу підходить все ближче-і-ближче до головної героїні, аж доки не починає торкатися її, немов от-от звалтує.

Сама ж вистава починається зі звуків. Глядач сидить на підвищенні в традиційному просторі для камерної сцени, поки дія відбувається внизу. З-за чорного бару, який весь цей час доволі непримітно стояв у стороні сцени, визирає людина з головою оленя і починає записувати на мікрофон різні звуки: миття посуду, хлюпання води, видирання листків з журналу, тріскання скла. Потім цей Олень - Назар Бонящук починає зачитувати текст вже вище згаданого розділу з книги «Ісус Навин» та наспівує народну донецьку пісню. Все це спершу починається дуже незрозуміло і поступово, але з часом темпоритм дійства виростає настільки, що сидіти в залі стає дискомфортно. Глядача огортає ціла хвиля різних, гучних та різких звуків, які, мов важка велика хмара, нависають над головою і тиснуть. Коли увесь цей симпозіум звуків досягає свого піку і слова пісні та тексту зі Святого Письма стають нерозбірливими, все раптом зупиняється. На сцені вмикається світло з кришталевої люстри і ми бачимо як Ніна Григорівна - Тетяна Фролова встає і починає розповідати про свій початок дня.

Ця сцена трактується як сон головної героїні. Адже саме по собі сновидіння з фізіологічної точки зору це одна з фаз сну, під час якої у людини дуже швидко рухаються очі¹². Сновидіння, тобто картинки, образи, відчуття і звуки, які ми

бачимо під час сну - це умовно кажучи складені до купи клаптики різних думок, емоцій, вражень та спогадів нашої підсвідомості. Завдяки цій сцені режисер Дмитро Захоженко оголює перед глядачами підсвідомість Ніни Григорівни та показує її невисловлені почуття. В цьому сні поєднуються щоденна рутинна, спогади про рідне місто крізь автентичні пісні і невпинна боротьба з собою за сенс власного життя. Ніна Григорівна живе у світі, де щодня вона бачить схожі картинки і чує усі ці слова у своїй голові. Вона не відчуває себе на своєму місці і навіть засинаючи, вона не знаходить спокою, адже тільки у рідному Донецьку їй було добре.

Цікаво, що тема роботи з підсвідомість крізь епізоди сну прослідковується кілька разів за час вистави. Богдан Шумилович, сучасний український історик та історик мистецтва, співавтор проєктів “Щоденники війни” та «Сни війни», визначив сновидіння – як его документ (документ, який належить або стосується конкретної особи або суб'єкта)¹³. Власне, ті сни Ніни Григорівни-Тетяни Фролової, які ми бачимо під час вистави і є прямим его документом для глядача, який, наче паспорт, дуже чітко передає абстрактні, невловимі стани та емоції головної героїні. Наприклад, у виставі є сцена, де Ніна Григорівна- Тетяна Фролова переживає епілептичний припадок. В цей момент на сцені майже повністю гасне світло і змінює свій колір на фіолетовий, з'являється фонове звучання дуже щільної, низької ноти синтезатора, дзеркало починає неприродно рухатись, вгинаючись в середину. Головна героїня сидить на кріслі і дивлячись порожніми очима в нікуди, здирає з себе шматки гриму. В певний момент на сцену з крайніх дверей починає повільно вилазити Чугайстер - Юрій Шоробура, Артур Темченко, який виглядає як великий білий монстр з чорними очима і ротом. Страху перед таким видовищем додає ще й те, що актор Юрій Шоробура, Артур Темченко ходить на ходулях і від того здається ще більшим і небезпечним. Чугайстер повільно пересувається по кімнаті, торкаючись речей довкола, але коли Фролова – Ніна Григорівна починає гучно кричати, він відступає, світло поступово згасає і глядач знову бачить перед собою помешкання головної героїні.

Власне, цей епізод також можна назвати ще одним сном, адже ми бачимо відображення неконтрольованого стану головної героїні, який безпосередньо впливає на її життя і є невід'ємною частиною самої Ніни Григорівни, як особистості. Вона кілька разів згадувала про те, що не може залишатися сам-на-сам зі своїм онуком, саме через ці напади. Тобто завдяки цим сценами ми бачимо як режисер, по-суті, продовжив закладений драматургинею принцип зміни реальності персонажів від внутрішнього до зовнішнього. В даному випадку це саме внутрішнє безпосередньо несе наслідки у зовнішнє: безлад і перевернуті речі у кімнаті як залишив Чугайстер після свого приходу та клаптики гриму на підлозі після нападу.

Однією з особливостей цієї вистави є природа її жанру. Авторка визначає його як соціальна драма. Соціальна драма - це форма драматургії, яка ставить перед собою завдання висвітлити соціальні проблеми, нерівності, конфлікти та інші аспекти суспільного життя. Цей жанр виступає як засіб для висловлення критики суспільства, його норм і цінностей. У тексті Лени Кудяєвої підіймаються теми соціальної несправедливості між нападником (росією) та постраждалою Ніною Григорівною, яка через війну в Україні не може повернутись до рідного краю. Проте, режисер вносить у свою постанову жанр індастріал, який дає змогу зчитати додатковий пласт вкладених сенсів крізь призму відчуття звуку. Термін "індастріал" в музиці походить від англійського слова "industrial", яке означає "промисловий". Музичний стиль "індастріал" виник в кінці 1970-х - початку 1980-х років, почавши з індустріального виконавця Throbbing Gristle і гурту Cabaret Voltaire. Характерними рисами індастріалу є використання електронних звуків, механічних ритмів, агресивність і важкість звучання, мінімалізм у використанні інструментів, а також підняття провокаційних тем у тексті.

«Індастріал як такий — це мистецтво, що працює з вкрай складними табуйованими темами та у своєму чистому початковому вигляді не може бути демаргіналізованим.»¹⁴

Жанрова природа існування акторів «Один день» через психо-емоційні стани головної героїні дозволяє зрозуміти й інші відчуття та почуття її партнерів по сцені. Звук стає тим елементом, який здатен змінювати та впливати на довколишнє середовище Ніни Григорівни. Наприклад, її день починається тільки тоді, коли вона одягає слуховий апарат. Наче він є певним захисним амулетом, який дозволяє їй відділити шуми реальні від шумів у власній голові. Прикладом того, як звук впливає на стосунки з рідними може слугувати сцена, де Ніна Григорівна- Тетяна Фролова розповідає про те, як в неї стався епілептичний напад при її онукові. Артистка описує, що багато кричала і дуже налякала цим дитину, після чого її не залишають більше на самоті з онуком. Цю ж реакцію на епілептичний напад можна побачити у сцені із Чугайстром. Цей крик є ще одним символом того, як внутрішнє впливає на зовнішнє головної героїні.

Індастріал музика у цій виставі підсилює різні справді важкі теми: що відчуває людина у депресії, як пережити миті безконтрольного страху перед невідомим та як усвідомити власну самотність. Індастріал впливає на глядача таким чином, що він починає поділяти одні стани з головною героїнею, наче він сам їх проживає «тут і зараз».

Актори комунікують з глядачем в естетиці ігрового театру. Між акторами та аудиторією відбувався постійний діалог, адже лицедії весь час вели свій текст через глядача, навіть, коли говорили між собою. Тетяна Фролова розповідаючи довгі монологи, говорила їх конкретно глядачу так, наче її персонажка розповідає історію свого життя комусь довіреному і дуже близькому. Також часто артисти використовували прийоми «ламання четвертої стіни» та напряду взаємодіяли з відвідувачами театру. Наприклад, у виставі є сцена, де актори відіграють, що людина у залі - це пацючок і починають годувати глядача з руки реальним печивом.

«Один день» - це вистава, яка не ставить жодних запитань і не дає відповідей. Вона розповідає про людину, таку ж саму як і ми всі, яка пережила важкий,

травматичний досвід, що залишив свої сліди на психо-емоційному стані, здоров'ї та світосприйнятті.

Новизна цієї роботи у тому, що в репертуарі Львівського академічного драматичного театру імені Лесі Українки на даний момент це єдина моновистава. Такий жанр вимагає від актора великої кількості кропіткої роботи над матеріалом, адже практично всю виставу «Один день» веде одна лицедійка. Тетяна Фролова, як найстарша і найдосвідченіша акторка театру Лесі, вклала в свою роль таку кількість співпереживання та власного дослідження, що не симпатизувати її персонажці на сцені просто неможливо.

Головна героїня в цій виставі зрозуміла кожному і близька своїми відчуття: туга за рідним краєм, біль від втраченого щасливого минулого, страх перед майбутнім, неспроможність зрозуміти себе саму і врешті, просто неможливість відчувати себе вдома. Це наративи театральної дійсності, які цілком стають повноцінним документом для розуміння психо-емоційного стану українських біженців ще з 2014 року.¹⁵ Та як зрозуміти ці емоції, як усвідомити ці стани і жити з ними далі? Ніхто не знає чіткої відповіді, але саме на цій виставі присутній діалог із глядачем про те, як одна людина переживає цю війну.

Розділ 3. «Тюбік» Ірина Феофанова (Національний академічний музично-драматичний театр імені Марії Заньковецької)

3.1.Ірина Феофанова

Авторка п'єси Ірина Феофанова – відома в Україні сценаристка родом з Києва, письменниця та драматургиня. 2007 року закінчила спеціальність «Психологія» в Університеті внутрішніх справ України. Від 2007 року працювала на телебаченні та написала низку телесценаріїв, таких як: заснований на реальних українських кримінальних історіях «Чужі помилки» (2009 р. СТБ), в якому розкриваються мотиви і причини вбивці вкоїти злочин з точки хору психології та криміналістики; мелодрама «П'ять років та один день» (2012 р., СТБ) про жінку, яка потрапила в кому і прокинувшись, застала повну зміну своєї реальності, яку вона пам'ятала ще до коми; детективна мелодрама «Райське місце» (2017 р., телеканал «Україна»), де розкривається драма любовного трикутника між Ніною, Левком та Максимом, а також класова нерівність умовних «багатих» та «бідних» в Україні; мелодрама «Спитайте у осені» (2016 р., Інтер), де сюжет розкривається довкола непризнаного батьками музичного таланту маленької дівчинки Міли; мелодрама «За вітриною» (2018 р., телеканал «Україна»), «Жіночий лікар» (телеканал «Україна») про знедолену, осиротілу дівчину Галину з села, яка залишається сам-на-сам у вихованні своїх двох молодших братів і переїхавши по роботі до міста, закохується у власником мережі магазинів Андрієм Ветровим; кримінальний фільм та мелодрама «Полонянка» (2021 р., СТБ).

Через політику телеканалу СТБ більшість написаних Іриною Феофановою текстів для телебачення йшли як на російський, так і на український ринок, тому деякі зі сценарії повністю написані російською мовою.

Після вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року Ірина Феофанова була змушена разом зі своєю донькою переїхати до Польщі. Відтоді авторка почала займатись написанням п'єс, послуговуючись в них виключно українською мовою. Здебільшого її сценічні тексти мають невеликий обсяг, в середньому

один акт. У своїй драматургії Ірина Феофанова дуже часто пише про сучасну війну в Україні, біженців, постраждалих від нападу росії українських дітей та підлітків, а також українських жінок, які чекають своїх чоловіків з фронту. Проте, у драматичних текстах Ірини Феофанової чітко прочитується те, що вона довго писала саме сценарії завдяки ремаркам, адже вони детально, наче для камери, описують рухи, місце перебування та навіть інтонації дійових осіб. Також драматургиня часто пише у природі трагікомічного жанру, як одним з найбільш контрастних та яскравих засобів виразності людських почуттів у словесній формі, а також нерідко у її сценічних творах можна зустріти форму монологу, своєрідного зонгу персонажів, який дозволяє глядачеві доволі відверто і прямолінійно вийти на діалог з персонажем на сцені та його справжніми почуттями¹⁶.

Серед драматичних опублікованих творів Ірини Феофанової є такі, як: соціальна драма для дорослих «Десять кілометрів» (2022 р.) про маленького хлопчика з Маріуполя, який з кожним пройденим кілометром розповідає свої спогади про життя у рідному місті; драма-монолог для дорослих «В жопу патріархат» (2022 р.) про молоду жінку Тоню, яка під час своєї розповіді намагається переосмислити та виговорити свої травми дитинства та юності, щоб відпустити весь негативний досвід та змогти жити повноцінним життям; трагікомедія для дорослих «Війна, кухня і 8 випадкових людей» (2022 р.) про переселенців з Ірпеня, Херсона, Ізюма та Чернігова, які після вторгнення були змушені повністю змінити стиль свого життя та рід діяльності. Під час п'єси вони сваряться, сміються та шукають спільну мову, щоб разом пережити важкий досвід війни; фентезійна казка для дітей «Роко, Коко та різдвяне диво» (2022 р.) про велетня Роко, який народився у чужому місті мишей Мишосіті, але подорослішавши, вирішив на пошуки свого рідного краю Велетнів; монолог для дорослих «Сповідь дружини військовослужбовця» (2022 р.), в якому дружина українського військового Інна розповідає читачеві про те, як намагається привести волонтерську допомогу чоловікові, про проблеми чоловіка у війську та про власні, щирі почуття стосовно свого становища у російсько-українській

війні; трагікомедія «Чужесранка» (2022 р.) про труднощі адаптації переселенців у новому місті та нетолерантність зі сторони громадян, які приймають біженців; трагікомедія «Браковані» (2022 р.) про проблеми подружнього життя, де обом партнерам треба прийти до спільного компромісу заради сімейного щастя; соціальна драма для підлітків «Між нами війна» (2023 р.) про перші підліткові стосунки між школярами Мілою та Даньою, під час яких вони зустрічаються разом з великою війною; соціальна драма для дорослих «Білий дим і радіоактивний попіл» (2023 р.) про жінку Мілу, яка разом зі своїм псом Димом впродовж всього сюжету готується до ядерного удару; історична філософська драма для дорослих «Сам собі кат» (2023 р.) текст про митців «розстріляного відродження» та їх ката, який проживає один і той самий день раз за разом; трагікомедія для дорослих «Тюбік» (2023 р.); філософська драма для дітей «Маргарита та ведмедики» (2023 р.) про дівчинку Маргариту з Каховки, яка була змушена переїхати до Перемишля через підриг Каховської ГЕЗС У Польщі дівчина спілкується з чарівними перемишльськими ведмедиками, які допомагають їй пережити ментальний біль та відпустити втрачене минуле.

П'єса «Між нами війна» перемогла у конкурсі "Липневий мед - 2023" в категорії "П'єси для дитячої аудиторії".

Тексти сучасної драматургії набули широкої популярності серед театрів України і вже були поставлені у Сумському національному театрі імені М. Щепкіна вистави "Мама. Десять кілометрів" (перший акт котрої поставлено за п'єсою "Десять кілометрів", а другий – за п'єсою «Один день» Лени Кудяєвої) (режисер постановки - Дмитро Некрасов) (2023 р.); вистава "ВПО" (за п'єсою "Війна, кухня і 8 випадкових людей") у Чернігівському обласному академічному українському музично-драматичному театрі ім. Т. Г Шевченка. Режисер постановки - Андрій Бакіров (2022 р.); постановка у Народному аматорському театрі «10 ряд 10 місце» (м. Ковель). Режисерка постановки - Альона Малюга-Мельникова (2023 р.); прем'єра вистави "Між нами війна" у виконанні студії "СІМ", місто Херсон, режисерка постановки - Олена Іванова (2023 р.); прем'єра

вистави "Між нами війна" у Stockholms Improvisationsteater, режисерка постановки - Яна Зеленська (2024 р.).

В тому числі відбулось і дві читки у 2022 році, а саме: гра-читка "Чужесранка" у луцькому театрі "Гармидер". Режисерка - Руслана Порицька та читка-перформанс у рамках проєкту "Україна. Війна. Тексти 3.0. Перші кроки", режисерка - Анабель Рамірес.

Деякі драматичні тексти Ірини Феофанової вже перекладені англійською, а у 2022 році п'єса "Чужесранка" надрукована у збірці "Антологія24".

А також пі її авторством вийшло дві книги: «Чужа-своя-рідна» (2022 р. видавництво «Старого Лева»), де читач, по-суті, стає співрозмовником у розповіді з жінкою, яка пережила повномасштабне вторгнення росії в Україну 2022 року та була змушена спершу стати внутрішньо переміщеною особою і згодом переїхати закордон зі своїми дітьми; збірник казок для дітей від трьох років сучасних українських письменників «Різдвяні казки» (2023 р., видавництво «Навчальна книга – Богдан»), де головною тематикою є Різдво та світлі емоції, які можна відчувати у його передчутті.

Характерною рисою текстів Ірини Феофанової є увага до психології персонажу, його намірів зробити той чи інший вчинок, а також досвіду, який безпосередньо впливає на сюжет. Користаючись своїми професійними знаннями, здобутими в університеті, авторка абсолютно у будь-якому жанрі - від криміналістики до сатири - намагається, наче «по клаптиках», розібрати глибинні переживання героїв, послідовно та акуратно розкладаючи їх думки у довгих монологів.

Причина виникнення сатиричної п'єси «Тюбик» пов'язана з особистим життєвим досвідом драматургині. У 2014 році вона з чоловіком свідомо переїхали жити саме до Ірпеня, проте вже через вісім років їй довелось втікати від війни закордон, в той час як її чоловік пішов добровольцем у ЗСУ.¹⁷ Оскільки, майже всі драматичні твори Ірини Феофанової так чи інакше описують досвід війни та особисті відчуття авторки, цілком логічним є те, що вона написала твій про ухиянтів, адже саме через них її чоловік не може законно здоровим вернутись

на ротацію. «Тюбік» - це особисте висловлення авторки про власний духовний біль крізь історію, про ухилянта. У наші дні це висловлення неабияк зачіпає українського читача, адже ухилянство – неприємна та замовчувана тема, але найболючішим у цьому висловлюванні драматургині є те, що навіть серед читачів п'єси «Тюбік» також є ухилянти.

3.1 Вистава «Тюбік»

Прем'єра вистави відбулась 3 лютого 2024 року на камерній сцені театрі імені Марії Заньковецької.

У виставі діють: Євген – Василь Коржук; Людмила – Юлія Михайлюк-Коржук.

Режисер – Назар Павлик.

«Тюбік» в театрі імені Марії Заньковецької це єдина на даний момент постановка сучасної української драматургії, написаної після 24 лютого 2022 року. Вистава розкриває проблематику існування так званого «тюбіка» Євгена в сучасних українських реаліях. Головний герой ухиянт, який боїться військової служби, але щиро ненавидить російських загарбників. Проте, донатити, чи волонтерити він теж не може, бо не виходить на вулицю, адже не хоче зустріти на своєму шляху представників ТЦК. І все, що залишається Євгену – це сидіти днями вдома, ховаючись у шафі і обіймати свої дитячі іграшки, з якими він ніколи не розлучається. Саме з цієї точки і починає розвиватись історія головного героя, який через діалог зі своєю дружиною Людмилою робить кроки до того, щоб врешті прийняти таке важке, але важливе рішення: вирости і взяти відповідальність за хід цієї війни.

Для того, щоб проаналізувати чому саме вистава «Тюбік» тематично є одною з ключових робіт, яка порушує тематику сучасної війни на камерній сцені театру імені Марії Заньковецької, необхідно дослідити процес її створення та історичний контекст самого театру. Серед репертуару Національного музично-драматичного театру імені Марії Заньковецької до призначення на посаду генерального директора-художнього керівника Максима Голенка у 2023 році на сценах театру дуже рідко можна було зустріти безпосередньо сучасну українську драматургію, яка б розповідала про російсько-українську війну 2014 року. В час періоду 1996 р. -2023р. серед поставленої сучасної української драматургії про війну можна назвати вистави «Життя Р. S.» В. Бурлакова (режисер – Назар Павлик) (2016 р.), «Безодня» О Огородник (реж. Орест Огородник) (2014 р.), всі ж інші вистави театру здебільшого висловлювали меседжі про війну України та

росії в контексті давньої історії. На початку вторгнення росії в Україну у 2022 році Національний театр імені Марії Заньковецької почав волонтерську діяльність: влаштував певну кількість благодійних терапевтичних тренінгів для переселенців, надав свої фойє для плетіння сіток, працівники театру допомагали ВПО на благодійних засадах та виготовляли їжу для біженців. Проте, в той час також відбувся відомий скандал з заслуженим актором України Андрієм Снісарчуком, якого керівництво театру звільнило, поки актор був на службі. Під час повномасштабного вторгнення багато акторів театру імені Марії Заньковецької вступили до лав ЗСУ, або ж стали волонтерами, тому потреба в утворенні нових цінностей театру стала необхідною. З приходом до Максима Голенка на сценах театру все частіше почали лунати сучасні політичні інтерпретації творів. В перший же рік керування театром з'явилась вистава «Доця» Тамарм Горіха Зерня (режисер – Ігор Білиць, 2023 р.).

Нарешті театр став готовим вести діалог із глядачем про сучасність. В цей момент з фронту вертається Назар Павлик і Максим Голенко пропонує саме йому поставити сучасну сатиричну п'єсу «Тюбік» про сучасного ухилянта. Для роботи над постановкою було обрано акторів, які також пережили схожий з режисером досвід. Заслужений артист України Василь Коржук для ролі Євгена та дружина актора Юлія Михайлюк-Коржук на роль дружини Євгена Людмили.

Для всіх авторів вистави було справжнім викликом працювати над такою гострою темою. Режисеру, акторам, художнику заслуженому діячу мистецтв культури Польщі Олександру Оверчуку та директору театру доводилось провести між собою чимало відвертих розмов про те як і для чого ставити саме такий матеріал зараз.

«Зізнаюся чесно: коли прочитав п'єсу, не мав 100-відсоткової впевненості, що це можна гарно зробити. А коли поспілкувався з Назаром Павликом, який добре знає цю військову кухню, який і сам воював, і брат його воював і загинув як Герой, змінив свою думку. І ми приступили до роботи»¹⁸.

У режисерському трактуванні п'єси Назар Павлик додав ключовий для розшифрування ідеї вистави аспект: необхідність відповідальності, як ознака дорослості. Режисер дещо утрував і виокреслив цю необхідність через яскраві різнокольорові іграшки, що завжди присутні на сцені. Ці м'які дитячі фігури говорять глядачам про інфантильність Євгена-Коржука, за якою він ховає свій страх перед прийняттям рішень. Бажання заховатись у шафі, свідомо відмовляючись від реальності – це цілком дитяча поведінка в тілі дорослої людини. Проте, з кожною сценою реальність життя все більше-і-більше підштовхує головного героя до дня «ікс».

Режисер ніяк не модифікував оригінальний текст Ірини Феофанової, в тому числі і актори вимовляли його саме зі східним діалектом, яким була написана п'єса, проте Назар Павлик додав на початку вистави свій власний текст, який звучав так, наче це говорить голос із старого радіо. «Що поєднує, людину котика, рибку та навіть буряк? Помістимо в ідеальне середовище велику кількість дріжбових речовин. Колонія починає розростатись ... колонія може збільшитись у 65 тисяч разів... в процесі росту колонії клітини спожили більшу кількість ресурсів... від власних відходів колонії померли. Відповідальність - наша основна відмінність від дріжів» Цей текст глядачі чують за десять хвилин до початку вистави, проте саме він між рядками натякає гостям театру суть вистави. Сама ж вистава починається з того, що на сцену виходить Євген-Коржук і починає займатись буквально безділлям. Він колупується в носі, чухається об шафу, мов ведмідь об дерево, сидить з порожнім поглядом і дивиться в нікуди. На Євгенові-Коржукові одягнена тільки легка біла майка без рукавів та короткі шорти. Все в головному персонажеві показує те, що він знаходиться у повному комфорті і зовсім ні за що не переживає, але коли Євген-Коржук чує звук дзвінка, він раптово змінюється у поведінці та ховається в шафу-купе. Після цього ми чуємо за сценою звук повороту ключів і на сцену виходить Людмила - Михайлюк-Коржук. З великим картатим пакетом у руках, вона одягнена у звичайний буденний одяг. Поставивши пакет на підлогу, вона знімає з себе верхній одяг і починає гукати чоловіка, але у відповідь нічого не чує. Раптом, з шафи починають лунати якісь

звучи і Людмила-Михайлюк-Коржук бере до рук мітлу, наче зброю та тихо підходить до шафи. Проте, відкривши її, на неї кидається не монстр, а її чоловік. Після чого між ними виникає невеликий конфлікт, а потім вони починають говорити про прожитий день.

Ця сцена дає глядачу зрозуміти, що приймаючи позицію ухилянта, Євген-Коржук не лише стає наче мала дитина, що ховається від світу у шафі, а приймає пасивний, доволі аморфний спосіб існування. Така життєва позиція не лише не робить нічого корисного для долі своєї країни, а й не приносить нічого хорошого, адже Євген-Коржук, сидячі на своєрідному «карантині» серед чотирьох стін не може ні працювати, ні займатися волонтерством.

Після недовгої розмови чоловіка і жінки про життя «за шафою», Людмила-Коржук-Михайлюк знову йде по справах і Євген-Коржук залишається наодинці. На сцені гасне світло і глядач в темряві знову чує голос із радіо. Ведучий- Назар Павлик у максимально гротесковій формі веде програму про війну, користуючись іронічними фразами по типу «тупочіть ніжками, поки вони у вас є. махайте ручками, поки їх не відірвало». Наче знаючи про внутрішні перипетії головного героя, голос постійно говорить про страх перед війною. Коли голос затихає, на сцені вмикається яскраве червоне світло і глядач бачить перед собою Євгена-Коржука великому поліетиленовому пакеті. Євген-Коржук намагається вибратись з цього пакета, в якому він виглядає наче загорнута іграшка, але він не може. Страх обмежує його і стискає, від чого пакет починає душити Євгена-Коржука. На фоні лунає емоційна, пронизуюча музика, що підсилює емоційну важкість сцени, але в одну мить світло гасне і глядач знову бачить квартиру, в якій живуть герої.

Власне, такого роду безсловесні музично-тілесні етюди – це ще один режисерський внесок у трактуванні тексту Ірини Феофанової. І хоч конкретно в цій п'єсі немає такої кількості монологів, які притаманні авторці, вони, по-суті, були висловлені актором через тіло. . Режисер, який сам колись був актором, що працював напряму з пластичним театром, пропонує глядачеві зануритись в іншу

реальність, у сон Євгена-Коржука, який немовби залишився за текстом. Сповільнення руху на сцені, ламана пластика, перебільшена міміка та певна магичність простору в якому головний герой опиняється під час цих етюдів – це саме ті інструменти, які дозволяють авторам вистави пояснити глядачу почуття, які важко описати словами. У цьому сні до Євгена-Коржука приходять різні образи. Велика плюшева голова іграшкового ведмеда зі злою мордою та жіночим людським тілом у білизні – це сон, який приходить після того, як головний герой вперше за всю виставу щиро розплакався. Або ж світлий, ніжний сон про романтичні стосунки між двома іграшковими ведмедиками, що танцюють одне з одним після того, як Євгена-Коржука і Людмилу-Михайлюк-Коржук покликали на гендер-паті. Одним з найсильніших образів у снах можна вважати сон, де Євген-Коржук дістає з холодильника ноги солдата у формі. Цей хід став абсолютно неочікуваним для глядача, але саме завдяки вражаючому ефекту він передає почуття страху головного героя.

Остання сцена у виставі «Тюбік» стає кульмінаційною. Людмила-Михайлюк-Коржук стоїть перед глядачем у куртці та зимовій шапці, тримаючи картату сумку у руках. Вона дзвонить до свого чоловіка, але той все ніяк не підіймає слухавку, хоч до відправлення у омріяний закордон по сфальсифікованих документах залишилось ще десять хвилин. Врешті, Євген-Коржук підіймає слухавку та говорить дружині, що порвав документи про інвалідність і став добровольцем. Актори стоять по різних краях сцени, проте спілкуються вони через зал, від чого у глядача складається враження, що вони говорять саме до нього. І коли Євген-Коржук кидає слухавку, Людмила-Михайлюк-Коржук біжить за ним і зникає за кулісами. В цей момент головний герой переживає мить прощання зі своїм домом. Він ще раз озирається на стіни своєї квартири, дивиться на шафу, у якій ще недавно ховався від ТЦК, вдягає бронежилет і шолом, зачіпляє на задні сидіння іграшкового ведмедика та їде крізь зал у далину. У світ дорослих, де кожен твій крок – це твоя відповідальність за власне життя.

Візуальна складова вистави від Олексія Оверчука була виконана в реалістичному, місцями навіть натуралістичному стилі. Сцена чорний квадрат за весь час вистави не змінювала своїх елементів. Вона завжди виглядала як звичайна квартира пересічного громадянина з предметами ще радянських часів, що вказує на неможливість тих, хто живе в цьому домі. У кімнаті, де відбувалась вся дія вистави знаходилось дуже багато іграшок, розкладне ліжко, на якому спало подружжя, старий холодильник, а також велосипед, який лиш в кінці набув свого справжнього призначення – стати провідником між умовним світом дорослих та дітей. Адже саме сівши на нього, Євген-Коржук і відправився на службу.

Аналізуючи виставу «Тюбік» важливо дослідити її вплив на аудиторію, адже підіймаючи таку гостру, болючу для українського суспільства теми, вона може оприлюднювати на сцені реальні почуття тих, хто безпосередньо дивиться дійство. Серед тих, хто приходить на цю виставу, часто можна зустріти багато пар молодих людей, або ж дорослі подружжя, які прийшли на сімейний культурний відпочинок. Оскільки, сама по собі вистава має в собі достатню кількість сатири, то в залі часто можна почути смішки від чого саме дійство сприймається легко. Проте, коли актори розігрують сцени з покупкою несправжніх документів про інвалідність, в залі настає напружена обстановка, попри жарти персонажів. Таким чином можна відчутти, як з кожною новою сценою глядач починає сміятись все менше-і-менше, немовби вертаючись у реальність і розуміючи наскільки серйозний конфлікт совісті у цій історії. Під час останньої сцени, коли Євген-Коржук сідає на велосипед, часто в залі можна побачити сльози. Глядач починає знову співпереживати герою, який, пройшовши нелегкий для себе моральний шлях, врешті зробив вибір.

Вистава «Тюбік» Ірини Феофанової у Національному академічному музично-драматичному театрі імені Марії Заньковецької на камерній сцені – це перша постава театру на основі сучасної української драматургії, яка виходить у прямий діалог з глядачем і розповідає про внутрішній світ тих, кого зазвичай замовчують у українському суспільстві Ця робота про шлях зрілості чоловіка Євгена від

ухилянта до добровольця поставлена режисером Назаром Павликом з акторами Василем Коржуком і Юлією Михайлюк-Коржук з неймовірною кількістю чуйності та емпатії до головних героїв, попри власний болючий досвід війни. Саме люди, які самі не залишились байдужими і свого часу прийняли те ж саме рішення захищати свій дім, мають справжнє моральне право ставити такий текст, адже вони крізь цю роботу дають змогу глядачу у безпечному просторі побачити власну ситуацію зі сторони та спонукають врешті стати дорослими.

4. Розділ. «Атомна русалка» Андрія Бондаренка (Львівський академічний обласний театр ляльок)

4.1 Андрій Бондаренко

Андрій Бондаренко – це сучасний український драматург, доктор філософії (PhD), режисер, журналіст, педагог, співзасновник «Театру драматургів» (2022 р.) (м. Київ), засновник театру «Муха і камінь» (2024 р.) та драматургічного осередку ««Драма. Ательє» (2020 р.) (обидва у Львові).

Народився у Львові 13 лютого 1978 року. Закінчив Філософський факультет Львівського національного університету ім. І. Франка та захистив дисертацію з соціальної філософії в Університету Марії Склодовської-Кюрі у Любліні. Працював журналістом на телеканалі «24. Канал» (2006 – 2011 роки) та у львівському інформаційному агентстві «Варіанти». З 2012 року почав цікавитися драматургією завдяки знайомству з Оксаною Дудко, яка замалася кураторством міжнародних театральних фестивалів «Драбина» та фестивалю сучасної драматургії «Драма.UA»¹⁹. Саме тоді Андрій Бондаренко написав свою першу п'єсу на 16 сторінок сюрреалістичний трилер «Літній сум» (2012 рік), який розповідає про двох молодих науковиць Олену та Марту, які замість відвідання наукової конференції вирішують провести час вдвох і згадувати минуле, аж доки не зустрічають хлопця Ігоря, який виявляється одним з тих, хто теж у підлітковому віці гуляв із дівчатами. Ця п'єса потрапила у шорт-лист фестивалю сучасної драматургії «Драма.UA» (2012 р.) та у 2013 році була опублікована у часописі «Українська культура» у скороченому варіанті. Після початку драматургічної діяльності Андрій Бондаренко почав все більше цікавитись сферою театру та працював на посаді завіта у Першому академічному драматичному театрі для дітей та юнацтва (2018-2019 роки) та у Львівському обласному академічному театрі ляльок (2020 – 2022 роки). Зараз Андрій Бондаренко працює у «Театрі Драматургів» та у театрі «Мухи і камінь», а також займається викладацькою діяльністю на Кафедрі культури і мистецтв у Львівському національному університеті імені Івана Франка.

Андрій Бондаренко здебільшого пише свої тексти у жанрі трилеру, який характеризується напруженою атмосферою, непередбачуваним сюжетом і високим рівнем напруги. Основними рисами трилера є злочин або загадкова подія, що спонукає героїв до дослідження, а також небезпека, загроза або прихована загадка, які тримають читача (або глядача) в напрузі і зацікавленості.

«Напруженість трилера складається з переживання всього з точки зору героя»²⁰

Теми, які підіймає драматург у своїх п'єсах, здебільшого стосуються безпосередньо саморефлексії людини стосовно набутого життєвого досвіду. Герої текстів Андрія Бондаренка комунікують зі своїм минулим крізь діалоги з іншими персонажами, які є безпосередньо забутою частиною минулих днів, або ж які навіюють головним героям лише спогади про ті часи. У своїх мистецьких роботах автор, працюючи з темою людської пам'яті, намагається провести причинно-наслідковий ланцюжок між подіями настільки часово далекими, що їх, начебто, нічого не пов'язує. Проте, завжди ці події стають ключем до розуміння персонажами прихованих та витіснених підсвідомістю частин своїх справжніх почуттів. Часто герої п'єс Андрія Бондаренка існують у абсурдній реальності, крізь яку автор знаходить ключ до розуміння проблем реальної сьогоденності. У драматургії автора також часто можна побачити монологи, крізь які персонажі ведуть, насправді, повноцінний діалог з читачем, розкриваючи свої деталі із життя, або ж справжні переживання. Після 24 лютого 2022 року Андрій Бондаренко почав працювати у жанрі документалістики. У його текстах чітко прослідковується бажання запам'ятати та зафіксувати реальні жорстокі події української реальності у час війни. З початку повномасштабного вторгнення його тексти змінили свою форму та структуру, у них зникли конкретні персонажі з іменами і часто можна побачити автобіографічні тексти-щоденники самого автора, який пише про свій досвід війни. Андрій Бондаренко визначив мету своїх драматургічних творів у поширенні закордоном інформації про життя українців під час війни. Його тексти перекладені англійською, латвійською, німецькою, французькою, нідерландською, угорська, румунською, чеською мовами, а також не раз звучали на театральних сценах закордоном.

Серед драматургічних творів Андрія Бондаренка є: документальна моноп'єса «Інтерв'ю з другом» (2015 р.) про професійно та ментально нереалізованого чоловіка Назара, який одного дня зустрівся з повією Ірою і їх відверта розмова змінила життя обидвох героїв; любовна трагікомедія «Той готель за горою» (2018 рік.) про дівчину Аню, яка перебуваючи на відпочинку у карпатському готелі, раптом крізь гру зустрічається з внутрішньою кризою власного світогляду; любовна історія - монолог «Лисиця, темна як світла ніч» (2019р.) про емоційні переживання біженця з Донбасу Ігоря, який крізь монологи оповідає про своє нерозділене кохання та про травматичний досвід війни 2014-го року; комедія-антиутопія «Мудак» (2019 р.) про світ-утопію, який захопила епідемія суму та де панує зелений еко-режим; абсурдна драма «Десафінадо» про сватання двох людей з абсолютно різних сімей, на основі чого і утворюється основний конфлікт тексту; трагікомедія «Дім з привидами / Чому. Ми. Втекли. З. Донбасу.» (2021 р.) про родину переселенців з Донбасу, яких наздоганяють страшні спогади про втечу з рідного краю; містичні жахи «Ультіма туле» (2021 р.), що є перекладом та інсценізацією творів польського письменника Стефана Грабінського; документальна драма «Людина-білка» (2022 р.) про особисті думки, рефлексії, спостереження автора під час перших дні повномасштабного вторгнення росії в Україну; любовна історія для дорослих «Пісня для сирени» (2022 р.) про проблеми романтичних стосунків в умовах великої війни між юнаком зі Львова та дівчиною з Маріуполя; документальна драма «Snuff» (2022 р.) – це роздуми-рефлексії автора про російську культуру та її вплив на його особисте життя; документальна драма «Що таке війна?» (2022 р.) – документальні записи автора про своє життя в Україні під час війни; документальна драма «Місто Марії: Щоденники облоги» (2022 р.) на основі записів зі щоденників двох сестер з Маріуполя, які описують своє життя під окупацією та спробу евакуації з міста; документальна драма «Мир і спокій» (2022 р.) – це автобіографічна драма-есеї про життя автора після початку війни 24 лютого 2022 року; драма-містика «Атомна русалка» (2022 р.); документальна драма-поема «Синдром уцілілого» (2022 р.) про особисті переживання автора

піж час перших днів війни; музична історія «Львівське танго»(2022 р.) про життя, моду та події Львова 1930-х років (у співавторстві із заслуженою артисткою України Наталею Боймук);сдрама-містика «Примарна земля» (2023 р.), яка розповідає три різні історії про досвід війни українців та українок з різних регіонів країни; документальна драма «Мій друг, чорний ельф» (2023 р.), твор-спогади Ореста про період 90-х років в Україні та дружбу зі снайпером Андрієм.

Більшість з п'єс драматурга потрапляли у шорт-листи фестивалю сучасної драматургії «Драма.UA» (м. Львів), а також у шорт-лист фестивалю “Тиждень актуальної п'єси” (м. Київ).

Серед сценічно реалізованої драматургії автора: п'єса «Інтерв'ю з другом» має постановки у театрі "Запорізька нова драма"(м. Запоріжжя) (2017 р.) та у Галереї сценографії у Львівському академічному драматичному театрі імені Лесі Українки (Львів) в рамках проекту “Застільний період” (2019 р.). Драма «Лисиця темна, як світла ніч» була інсценізована як частина постановки “The Light From Below: Stories from Ukrainian Basements” у театрі Barons Court Theatre (м. Лондон, Велика Британія)(липень 2022 р.); постановка «MUDAK» (за однойменною п'єсою) у Київському академічному театрі "Золоті ворота" (реж. Таня Губрій) (24 вересня 2020 р.); «Ультіма туле» - постановка у спільному проєкті Київського академічного драматичного театру "Колесо" та Першого онлайн театру StageUA (реж. заслужена артистка України Марія Грунічева)(2023 р.); Уривок з тексту «Людина-білка» був представлений на відкритті Українського Інституту в Берліні у 2023 р. як частина музично-драматургічного перформансу режисерки Олени Апчел; презентація-читка «Пісня для сирени» на Image Festival (м. Мюнхен, Німеччина) (2022 р.); 2022 року здійснено понад 10 читок у закордоном в рамках проєкту Worldwide Ukrainian Play readings Project (2022 р.); прем'єра вистави "Що ми чуємо в темряві"за п'єсою "Атомна русалка" поставлена в театрі neue Buhne Senftenberg (м. Зенфтенберг, Німеччина) (березень 2023 р.); прем'єра вистави "Синдром уцілілого” за однойменною п'єсою, поставлена в театрі "ГарМидер (м. Луцьк)(вересень 2022 р.), а також було здійснено 15 читок цієї п'єси закордоном

в рамках проєкту Worldwide Ukrainian Play readings Project (2022 р.); прем'єра “Примарна Земля” за однойменною п'єсою у театрі City Garage Theatre (м. Санта-Моніка, США)(вересень 2023 р.); прем'єра вистави «Львівське танго» у Національному академічному музично-драматичному театрі імені Лесі Українки у співавторстві із заслуженою артисткою України Наталею Боймук (реж. Богдан Ревкевич) (15 жовтня 2022 р.).

Тексти Андрія Бондаренка опубліковані в кількох антологіях: «Словник емоцій у час війни: 20 коротких текстів українських драматургів» (Лаертес, США,) (2022 р.); «Українська антологія» бельгійського журналу L'Arbre-à-Palabres(2022 р.); «Антологія 24», (Україна)(2022 р.); збірка сучасної української драматургії «Мої покидьки та інші п'єси» від видавництва «Фоліо»(2023 р.).

Також твори драматурга отримали свою реалізацію у кіно: “Мир і спокій” / ‘Peace and Tranquility’ (спродюсований театром Sputnik Theatre Company) створений за однойменною п'єсою, (2022 р.) та “Ніч з Наталею” створений за п'єсою “Інтерв'ю з другом”, (2018 р.).

Андрій Бондаренко співзасновник «Театру драматургів» у 2022 році у Києві, який став новим освітницьким осередком для сучасних українських драматургів, платформою до їх поширення на велику аудиторію. Схожими спільнотами у Львові були засновані драматургом «Драма. Ательє» (2020 р.) та театру «Мухи і камінь» (2023 р.), де проходили відкриті зустрічі для драматургів-початківців та усіх, кого цікавить загалом театральне середовище з метою підняття рівня обізнаності у темі української сучасної драматургії серед містян.

У процесі створення сценічних текстів у співпраці з театрами для Андрія Бондаренка дуже важливим є взаємний зв'язок усіх учасників та учасниць роботи.

«Формат роботи команди вистави – співтворення: в процесі репетицій митці та мисткині рефлексували теми війни, втрат, ділилися власними болями, страхами, травмами, мріями. Завдяки цьому від зародження ідеї до прем'єри вистава

змінювалась і зрештою стала живим перформансом, згустком почуттів і рефлексій як героїнь, так і всієї мистецької групи»²¹

Як автор він намагається вибудувати у спільному процесі здоровий контакт з авторами роботи, щоб не тільки якісно опрацювати ту чи іншу тему, а й щоб в кінцевому результаті вистава стала певним плодом спільної праці митців, де кожен щиро і відкрито вклався у роботу.

.

4.2 Вистава «Атомна русалка»

Прем'єра вистави відбулась 25 квітня 2024 року.

У виставі діють: Валентин Гура, Софія Мокрик, Мар'яна Бовцайло, Ірина Отюк, Олександр Довгань.

Режисерка - Яна Титаренко; Художниця – Інесса Кульчицька;

«Атомна русалка» - це вистава, яка оповідає сім історій з життя українців після 24 лютого 2022 року. Ситуації в яких опиняються герої об'єднані знайомими для кожного з нас страхом перед можливими ядерним ударом, важкими умовами життя без світла, складність адаптації поранених військових у ротації серед цивільного населення та проблематика розвитку здорових романтичних стосунків на відстані через вимушений виїзд одного з партнерів за кодон. Українській аудиторії добре знайома кожна з цих ситуацій, тому просто неможливо не проявляти емпатію до персонажів вистави, які в свою чергу з кожною новою сценою намагаються знайти спільний діалог між собою, щоб разом змогли переосмислити та пережити нові, небезпечні реалії життя у війні.

Ця постановка у Львівському обласному академічному театрі ляльок особлива тим, що режисерка Яна Титаренко запропонувала акторам-лялькарям майже все дійство існувати у естетиці драматичного театру, розповідаючи довгі монологи та відіграючи діалоги між собою без ляльки. Це очевидно стало певним викликом для лицедіїв, які звикли оживляти текст шляхом анімаційного театру, виконуючи його крізь ляльку. Цей режисерський хід змушує артистів існувати як «актори без прикриття» , тобто використовуючи виключно здібності виразності, мови тіла, емоційного вираження та інших акторських навичок для передачі сцени без зовнішніх допоміжних засобів. Текст Андрія Бондаренка розповідає про цілком реальні історії з життя, тому вирішення вистави Яни Титаренко таким чином було обране з ціллю зменшення дистанції між виконавцями та глядачами. Проте, між аудиторією і тим, що відбувалось на сцені була відчутна значна прірва, адже актори продовжували існувати в естетиці театру ляльок, інтонуючи та

розігруючи текст так, як би вони робили це з лялькою. Від цього складалось враження, що на сцені грає не «актор без прикриття», а актор без рук.

Також одним з непрацюючих режисерських рішень було те, що актори постійно були перенавантажені реквізитом і кількістю поставлених режисеркою задач, які вони виконували під час дійства. Складалось враження, що від неможливості заповнити сценічний текст органічним існуванням акторів, Яна Титаренко намагалась заповнити дійство великою кількістю предметів та постійною переміною сцени. Від чого гра акторів часом виглядала брудною і не переконливою. Одною з найбільш показових в даному контексті сцен була остання сцена де Юра – Валентин Гура та Юля – Софія Мокрик намагались відсвяткувати своє весілля в укритті, в той час як до них приходять Сусідка – Ірина Остюк та Сусід – Олександр Довгань, адже побачили на вході в укриття оголошення про оргію. У цій сцені актори серед реквізиту мали три металевих кубки, крізь які постійно пролазили та блідо-сині труби, які обігрувались як келихи шампанського. Для того, щоб показати момент змушеного, незручного перебування персонажів в одному просторі, актори створювали реальну фізичну тисняву всередині цих кубків, влазячи в них одночасно по двоє, або пореміщаючись з одного кубка в інший. Паралельно з цим, вони заплутувались між вище згаданих синіх труб, що символізувало заплутаність самого конфлікту героїв. Коли на сцені відбувається постійна активна, хаотична дія, під час якої актори відіграють ще й таку ж саму за темпом та настроєм драматичну ситуацію, глядач починає відчувати дискомфорт від того, що бачить на сцені. Через нагромадження наростаючих несумісних між собою рухів та тексту, не можливо зосередитись ні на чому, тому глядацька увага втрачається і дивитись на це стає нудно.

Проте, у виставі також була сцена, яка своєю простотою та щирістю змогла справді вразити. Йдеться про сцену, де Дівчина – Ірина Остюк та Солдат – Олександр Довгань раптово зустрічаються у повній темряві в квартирі юнки під час відключення світла. Цей епізод був вирішений режисеркою таким чином, що глядач практично не бачить нічого, що відбувається на сцені, а тільки чує

сценічне виконання тексту акторами. Проте, в один момент на великому полотні з'являється тінь Солдата – Олександра Довганя, яка постійно то зближується, то віддаляється від акторки. Ця сцена тримала увагу аудиторії до кінця, попри темряву, приглушене світло та мінімальність візуальної виразності. Тінь в даному випадку стала лялькою, якою актор Олександр Довгань керує своїм тілом. Оскільки природа існування єдиного персонажа на сцені, якого глядач чітко бачить, була в естетиці театру ляльок, то його текст звучав більш природньо та цілісно з його візуальним обрамленням. Цей епізод справді був сповнений містики та постійного пошуку акторів таки побачити за голосом людину. Не даючи образу Солдата, який через поранення втратив всю пам'ять, чіткості, режисерка трактує цього персонажа як особистість, яка може мати величезний, травмуючий досвід за плечима і про чие минуле ми, я глядачі, можемо тільки догадуватись з зовнішніх ознак. Це наводить на думку про те, що обов'язок всіх цивільних зараз максимально чутливо та емпатійно комунікувати з військовослужбовцями, адже їх біль ніколи не буде зрозуміли людині без військового досвіду.

У виставі також були присутні ляльки. Вони виглядали як звичайні тростинні ляльки-маріонетки, зроблені з дерева, які знаходились весь час у дерев'яних кубах, проводячи паралель між собою та акторами на сцені, що теж всю виставу діяли всередині великого чорного куба. Основна задача цих ляльок – відображення внутрішнього світу героїв. Ляльки були певною філософською формою душі, яка дуже чесно та щиро виражає свої істинні почуття крізь власну форму. У сцені, де Юра – Валентин Гура та Юля – Софія Мокрик вперше зустрічають після довгого розлучення і починають сваритись, їх ляльки, навпаки, намагаються зблизитись і доторкнутись одне до одного, але цього їм не дозволяє зробити дерев'яний куб, в якому вони заточені. Неспроможність ляльок воз'єднатись, попри сильне бажання та сили символізує те, що Юра і Юля, як персонажі, заточені у своїх власних кубах. Кожен з них живе у власній «бульбашці», яка індивідуально наповнюється новинами про обстріли, болем, незадоволеністю, страхом перед майбутнім. Усе це розділяє душі Юлі та Юри,

адже навіть будучи разом, вони все рівно існують окремо. Власне, коли в кінці вистави діалог двох молодих людей все ж дійшов до порозуміння і кожен з них почув одне одного, ці ляльки змогли вийти з дерев'яних кубів та воз'єднатись.

Ляльки-душі існували не лише у кубах. Під час вистави була сцена, де акторка Ірина Остюк виконувала довгий монолог про мрії і про те, що яка б катастрофа не сталась з землею, сонце завжди залишиться. Це доволі патріотична сцена про боротьбу за справедливість у світі, про російсько-українську велику війну, де українці боронять свій дім. А також цей епізод підіймає питання екології і транслює тезу того, що скільки б людство не нищило природу війнами, природа в образі сонця все рівно виживе. Акторка Ірина Остюк у цій сцені весь час взаємодіє з трикутної форми прозорим рюкзаком, всередині якого росте трава та знаходиться лялька-душа. Ця лялька слугує символом природи, яку любина намагається приручити у металевому акваріумі. Лялька-душа у цій сцені постійно намагається вибратись з рюкзака, але не може, доки в останній сцені не відкриває дах цієї трикутної конструкції і не летить у сторону сонця.

Сценографічне рішення Інесси Кульчицької у цій виставі було досить барвистим та сповненим деталей. Сцена одразу пропонує аудиторії постапокаліптичну атмосферу. Ще коли глядач тільки розсідається на великій сцені театру, він бачить перед собою сцену чорний квадрат, на якій стоїть величезний металевий куб. Всередині цього куба знаходиться біле полотно з протигазовими зеленими масками. Все це освічується неоновим фіолетовим кольором, а на фоні голос за сценою читає перелік дій, які необхідно виконати при ядерному ударі. Перша сцена починається з проекції неонових зелених хвиль на всю сцени та пронизуючого, електронного, низького звуку. Протигазові маски починають літати довкола, а на сцену виходять люди у захисних білих костюмах і шоломах, в яких вставлені планшети, що зображають чорно-білі людські очі. Люди в білих костюмах починають немов би зачищати простір від радіації, від чого протигазові маски починають ховатись. Ця сцена одразу дає глядачу відчуття атмосфери настання радіаційного вибуху, яка страх перед яким є об'єднуючим для всіх історій у виставі. Вся сценографія Інесси Кульчицької у цій виставі

підсилює асоціативний ряд глядача зі сценою. Наприклад, у сцені, де Юра – Валентин Гура та Юля – Софія Мокрик вперше бачаться після довгого періоду стосунків на відстані, сцена одягнена у величезне біле в'язане полотно, в якому актори і обіймаються, виражаючи любов та тепло, і сваряться, заплутуючись у прязі. Тобто це ігрова сценографія, яка продовжує дію акторів, проте майже не намагається нашарувати додаткову кількість сенсів.

Вистава «Атомна русалка» - це ще один експеримент у Львівському академічному обласному академічному театрі ляльок, адже ця робота пропонує акторам-лялькарям працювати у не властивій їм естетиці драматичного театру, змушуючи виходити на безпосередній діалог із глядачем. Це в першу чергу робота, яка розповідає українцям про їх власні страхи та проблеми буденного життя в Україні, які огорнуті постійною небезпекою ядерної загрози. Герої цієї вистави втратили зв'язок не тільки між собою, а з своєю власною душею, тому впродовж всього дійства намагаються знову навчитись чути одне одного та самих себе.

Висновки

Отже, у своїй науковій роботі ми зробили комплексний аналіз сучасної української драматургії періоду 1991 – 2024 роки та проаналізували інсценізовані твори сучасної української драматургії написаної після 24 лютого 2022 року на , а саме вистави: «Один день» Лени Кудасової на камерній сцені Львівського академічного драматичного театру імені Лесі Українки, «Тюбік» Ірини Феофанової» на камерній сцені Національного академічного музично-драматичного театру імені Марії Заньковецької та «Атомна русалка» Андрія Бондаренка на сцені Львівського академічного обласного театру ляльок.

З моменту настання незалежності України 24 серпня 1991 року перед сучасною українською драматургією постало чимало нових задач та викликів. Багатство ремарок, прийом «театр у театрі», знаковість назв самих п'єс та експериментування з жанрами стало певним способом драматургів того часу відокремитись від радянської драматургії. Українська сцена побачила таких авторів як Ярослава Стельмаха, А. Дяченко, О. Ірванець, А. Крим («Нелегалка» «Фракція») та інших. Проте, через відсутність драматургічної інституції в Україні багато авторів так і не отримали інсценізацію. Наступне ж покоління українських сучасних драматургів вперше зробило спробу створення певної драматургічної школи А. Дяченка, проте вона не була систематичною та постійною. З метою поширення сучасних українських п'єс на широкий загал почали виходити драматургічні збірки та альманахи, з'являлись всеукраїнські драматургічні фестивалі та конкурси. Завдяки цьому український глядач побачив твори О. Денисенка, Ю. Рибчинського, Н. Ворожбит, Т., О. Миколайчука та інші. Після Революції Гідності в 2014 році сучасна українська драматургія почала віддзеркалювати та рефлексувати на події в Україні. » Н. Симчич, Н. Неждана, О. Вітра, К. Скорик, Н. Марчук та багато інших авторів фіксували події майдану та свої власні переживання у п'єсах, які потім стали базою для художнього переосмислення цього досвіду на сцені. В Україні з'явився перший портал-бібліотека сучасної української драматургії «Ukrdramahub», де публікувались твори драматургів початківців та професіоналів.

Після 24 лютого 2022 року український народ отримав ще один виклик – повномасштабне вторгнення росії в Україну. Українські театри перетворились у шелтери, багато акторів та акторок стали до лав ЗСУ, або зайнялись волонтерською діяльністю. Сучасна українська драматургія в тому числі почала працювати на перемогу України у війні, багато п'єс стали документальними та писали про набутий досвід війни. Анастасія Косодій, Ольга Мацюпа, Лена Лягушонкова, Ніна Захоженко та інші драматурги отримали низку перекладів та інсценізацій своїх текстів про війну не тільки в Україні, а й закордоном. За більше як два роки війни українські драматурги Олег Михайлов, Оксана Гриценко, Наталки Ворожбит, Людмила Тимошенко та інші почали писати про підсвідомість, досліджуючи її крізь сни, використовуючи поєднання різних жанрів абсурду, іронії, трагедії, містики та реалізму в одному тексті.

В час великої війни саме Львів став містом активного поширення української сучасної драматургії, завдяки чому на львівських сценах театрів з'явилися твори «Один день» Лени Кудасової, «Атомна русалка» Андрія Бондаренка та «Тюбік» Ірини Феофанової. Ці тексти були поставлені сучасними українськими режисерами, які намагались крізь сцену створити діалог із глядачам про реалії та болючі теми українського суспільства, де і персонажі п'єси, і автори вистави, і глядачі є безпосередніми учасниками війни. Вистава «Один день» у Львівському академічному драматичному театрі імені Лесі Українки розповідає глядачу про життя літньої жінки Ніни Григорівни, яка у 2014 році втекла з дому в Донбасі, а у 2022 році знову стала біженкою. Герої вистави комунікують з глядачем про почуття туги за рідним краєм та неможливість пережити траур за його втратою, занурюючись у ці стани крізь аудіальні засоби. Вистава «Тюбік» в Національного академічного музично-драматичного театру імені Марії Заньковецької підіймає замовчувану серед громадян та відверто болючу тему ухиляння. Головний герой Євген на сцені проходить нелегкий шлях від лякливої інфантильної особи, яку постійно переслідують сни жахів про власну бездіяльність у цій війні, до чоловіка, який врешті приймає рішення стати захисником власної країни. Вистава «Атомна русалка» у Львівському

академічному обласному театрі ляльок описує складність комунікації українців під час війни, у постійному передчутті ядерного удару. Персонажі у виставі намагаються зрозуміти себе та ті внутрішні зміни, які відбулись з ними з моменту повномасштабного вторгнення, але врешті будують нові зв'язки та заново стають чуйними одне до одного.

Сучасна українська драматургія – це справжній художній еґо-документ всіх українців та українок, який став не тільки засобом розмови та опрацювання травм українського суспільства, а й інструментом впливу на його майбутнє. Українські драматурги переосмислюючи та документуючи своїми текстами досвід життя в Україні, торкають серця не тільки співвітчизників, а аудиторію закордоном. Сучасна українська драматургія стала інструментом виховання проактивної, відповідальної позиції серед громадян, а також засобом розуміння у країнах Європи болю, страху та ненависті, який прийшов до нас з російсько-українською війною.

Джерела:

- 1) Надія Мірошниченко / «Сучасна українська драматургія в контексті теорії поколінь»
- 2) Надія Мірошниченко / «Сучасна українська драматургія в контексті теорії поколінь»
- 3) Антологія актуальної української драми “Майдан. До і після.” / Володимир Сердюк / 2015 р. / електронне покликання: <https://dramaturg.org.ua/antolohiya-aktualnoji-ukrajinskoji-dramy-majdan-do-i-pislya/>
- 4) Палаючий кремль та “жорстокий” півник: як мистецтво під час війни відтворює реальність та допомагає виживати / Наталія Адамович / 2024 р. / електронне покликання: <https://zmina.info/articles/palayuchyy-kreml%CA%B9-ta-zhorstokyy-pivnyk-yak-mystetstvo-pid-chas-viyny-vidtvoryuye-real%CA%B9nist%CA%B9-ta-dopomahaye-vyzhyvaty/>
- 5) Dramaturgy of the Real on the World Stage / Carol Martin / 2010 р. / ст. 1
- 6) Нитки масштабу та користь хлопання дверима. Як український режисер розповідає про війну за кордоном / Евакуація.city / 2023 р. / електронне покликання: <https://evacuation.city/articles/317640/nitki-masshtabu-ta-korist-hlopannya-dverima-yak-ukrainskij-rezhiser-rozpovidaye-pro-vijnu-za-kordonom>
- 7) Особистий архів/ Розмова з Андрієм Бондаренком / 12.12.2023
- 8) «Мислення і аналіз сучасного українського тетару» / лекція Олени Апчел / Студія «Хвиля»/ 2024 р.
- 9) Антонен Арто «Театр та Його двійник»// 2021 р. //
- 10) «В умовах війни віра в Бога зміцнюється, але більшість опитаних українців не асоціюють себе з жодною парафією - опитування Центру Разумкова»// 2023 р. // Електронне покликання: <https://interfax.com.ua/news/general/912857.html>

- 11) . Ростислав Забашта «Образ оленя у християнському мистецтві України» // Електронне покликання: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/43601/04-Zabashta.pdf?sequence=1>
- 12) Aakash K. Patel, Vamsi Reddy, Karlie R. Shumway, John F. Araujo «Physiology, Sleep Stages» // 2024 рік // Електронне покликання: [Physiology, Sleep Stages - StatPearls - NCBI Bookshelf \(nih.gov\)](#)
- 13) «Чому Центр міської історії почав збирати щоденники і сновидіння війни | Богдан Шумилович» // Інтерв'ю богдана ШУмиловича для телеканалу «ПЕРШИЙ ЗАХІДНИЙ» // 2022 рік // Електронне покликання: <https://www.youtube.com/watch?v=jD2GD27dsgg>
- 14) ІНДАСТРІАЛ ТА УКРАЇНА — ІСТОРІЯ, ЩО ТРИВАЄ / вадим Олійников / 2023 р. / Електронне покликання: <https://www.neformat.com.ua/articles/industrial-ta-ukrayina-istoriya-shcho-trivaie.html>
- 15) «Рецензія на книгу «Ремель. Урок історії», що вийшла у 2018 році з ініціативи народного артиста України Святослава Максименко» / Людмила Белінська / Вісник Львівського університету. Серія мистецтво / 2020 р. / ст. 93
- 16) «Словник театру» П. Паві / 2006 р./ ст. 172
- 17) Життя та творчість Ірини Феофанової з Ірпеня : сценарії, книги та секрети сторітелінгу/ 09.02.2024/ Електронне покликанняб <https://big.informator.ua/uk/2024/02/09/zhyttya-ta-tvorchist-iryny-feofanovoyi-z-irpenya-sczenariyi-knygy-ta-sekrety-storitelingu/>
- 18) «Коли на генеральній репетиції взяв до рук бронезилет, мене наче струмом прошило» / Галина Ярема /16.02.2024 / електронне покликання : https://wz.lviv.ua/life/507110-koly-na-heneralnii-repetytsii-vziav-do-ruk-bronezhylet-mene-nache-strumom-proshylo?fbclid=IwAR20AchgN44AUZtfvmMQFWfR5_LT0KdyhOJPlvfvg15xXj6SmbRKH4c4I00

- 19) «Театр актуальної драматургії» / Андрій Бондаренко /Розмовляла Анна Лобановська/ 2023р./ Електронне покликання: <https://zbruc.eu/node/114578>
- 20) 2. «Thriller» / Jerry Palmer/ збірка статей «Popular Fiction and Social Change» / Christopher Pawling / 1984 р. /ст. 77
- 21) 3. «Місто Марії: щоденники облоги. Прем'єра 16.12, 17.12 о 18:30 Сцена 6 Довженко центр, Київ» / 2023 р. / Music-review Ukraine/Електронне покликання: <http://www.m-r.co.ua/mr/mr.nsf/0/0FF86AE2B2233951C2258A840043070A?OpenDocument>